

Elżbieta Kaczmarska

prof. nadzw. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury i Sztuk Pięknych,
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Małgorzata Kaczmarska

prof. nadzw. dr hab. sztuki, Wydział Architektury i Sztuk Pięknych,
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

NOWA ARCHITEKTURA W UZDROWISKACH ZATOKI BSKAJSKIEJ¹

Streszczenie

Nowe idee w kształtowaniu uzdrowisk w XXI wieku określają jako znaczącą rolę kultury i sztuki, stąd szczególne zainteresowanie projektantów kreowaniem przestrzeni w tym kontekście – przestrzeni pięknej i dla piękna. Możliwość zrealizowania niebanalnego obiektu w warunkach uzdrowiska była wyzwaniem i o nią od zawsze ubiegali się najlepsi architekci, kreując w ten sposób symbole miejscowości w każdej epoce. Również uzdrowiska kantabryjskie i baskijskie w XXI wieku wkroczyły w nową epokę z wyjątkową w wyrazie i indywidualnym kształcie architekturą. Artykuł prezentuje ostatnie realizacje promujące szeroko pojętą sztukę nowoczesną w Santander i San Sebastián. Szczegółowo jest prezentowane Centrum Botín, zrealizowany przez Renzo Piano ośrodek kultury i sztuki w Santander oraz Kursaal – Pałac Kongresowy i Audytorium projektu Rafaela Moneo w San Sebastián. Tak oryginalne, o odmiennej estetyce, materiałach budowlanych i zasadzie

¹ Artykuł napisano w nawiązaniu do przygotowywanej do druku monografii pt. *Przemiany przestrzeni miast na wybranych przykładach* autorstwa Elżbiety Kaczmarskiej i Małgorzaty Kaczmarskiej w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego (zadanie badawcze WAI SP/DS/5/2017). Wszystkie zamieszczone fotografie zostały wykonane przez autorki w 2017 r. w czasie ich wizyt w terenie.

funkcjonowania dzieła wyznaczyły otwarcie nowej epoki w rozwoju i urządzeniu miejscowości, stąd prezentacje tych realizacji poprzedza krótkie dotknięcie historii rozwoju tych miast i przypomnienie najbardziej znaczących miejsc i obiektów we wskazanych uzdrowiskach.

Słowa kluczowe: uzdrowisko, kultura, sztuka, piękno, Centrum Botín, Pałac Kongresów i Auditorium Kursaal

New architecture in the resorts of the Bay of Biscay

Abstract

New ideas in shaping twenty-first century resorts place high importance on culture and art. Hence the special interest of designers in creating space in this context – the space which is beautiful, and which serves beauty. The possibility of completing an original project in a spa resort has always been a challenge, and the best architects have applied for such commissions, thus creating emblematic local buildings in their respective epochs. Also the Cantabrian and Basque spa resorts have entered a new, twenty-first-century era with unique and expressive architecture. The paper presents recent projects, which promote broadly understood modern art in Santander and in San Sebastián. The Botín Centre, a venue for culture and arts in Santander designed by Renzo Piano, and the Kursaal Congress Centre and Auditorium designed by Rafael Moneo in San Sebastián, are presented in detail. These most original buildings, differing in aesthetics, building materials, and functioning principles, have marked the opening of a new era in the development and facilities of resort towns. Hence the presentation of the new projects is preceded by a brief outline of the historical development of these cities, and a reminder of their landmarks and most significant facilities.

Key words: resort, culture, art, beauty, Botín Centre, Kursaal Congress Centre and Auditorium

Wprowadzenie

Miejsca szlachtetne – bo tak określano uzdrowiska² – kojarzyły się zawsze z piękną przestrzenią, luksusem oraz atrakcyjnym użytkowaniem, niezależnie od swojego położenia geograficznego i etapu rozwoju. Wyznaczały je obiekty i przestrzenie kreowane z myślą o podnoszeniu kondycji fizycznej i psychicznej użytkowników. Były to miejsca długich i niemęczących spacerów, przestrzeni parków, rozległych łąk i otwartych krajobrazów związanych z obiektami kąpielisk, miejscami kultury, sztuki i rozrywki. O ich realizację ubiegali się w każdej epoce najlepsi projektanci, w ten sposób wpisując się nie tylko w obraz wizualny miejsca, lecz przede wszystkim w kulturę duchową społeczeństw³. Artykuł przedstawia ostatnio zrealizowany pomysł Renzo Piano w kantabryjskim uzdrowisku Santander, miejsce znaczące i współczesny symbol miejscowości, oraz nową architekturę zaliczanego do elitarnych i najlepszych uzdrowisk kraju Basków – San Sebastián.

² K. Głazewska, *Miejsca szlachtetne czyli podróż do wód*, „Architektura & Business” 2001, nr 4.

³ Zob. E. Kaczmarska, *Uzdrowisko i jego przestrzeń społeczna*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Krakowskiej. Architektura” nr 47, Kraków 2002, 18–40, 56–59, 135–137.

Miejsce, warunki rozwoju, dotknięcie historii

Północna Hiszpania, a szczególnie wybrzeże Atlantyku od Galicji do Kantabrii, prezentuje się efektownie, a to dzięki ścianom skalnym, zatrzymującym uderzenia fal oceanu, i licznym zatokom z rozległymi plażami. Są również masywy górskie dominujące w pejzażu Asturii i Kantabrii. Najciekawszy z nich – Picos de Europa – przecinany jest przez głębokie wąwozy, są tu też jednak rozległe płaszczyzny pól uprawnych i łąk. Od wieków był to obszar rolniczy, dość biedny, ale również miejsce spokojnych, wiejskich wakacji w romantycznych krajobrazach.

Obszar ten łączy północna nitka sławnego średniowiecznego szlaku pielgrzymkowego do Santiago de Compostela. Znaczą go najwspanialsze przykłady architektury preromańskiej i romańskiej. Jest wiele starych miast, kościołów i opactw, zamków i historycznych rezydencji, a na wybrzeżu – ciche rybackie osady. W jaskiniach zachowały się malowidła sprzed 10 000 lat, przykładem słynne wyobrażenia animalistyczne z plafonu w Altamirze, w bliskiej odległości od Santander. W takich warunkach, w bezpośrednim dostępie do oceanu, rozwinęły się dwie miejscowości uzdrowiskowe – Santander i San Sebastián.

Santander

Miasto liczące współcześnie 200 000 mieszkańców jest dużym ośrodkiem uniwersyteckim i uzdrowiskowym. W układzie urbanistycznym i zabudowie zachowało ślady i pamięć wszystkich epok rozwoju, począwszy od lokalizacji Portus Victoriae Juliobrigensium w 26 r. n.e.

Obecnie jego śródmieście wykształciło trzy główne ośrodki usługowe, usytuowane pomiędzy morzem kantabryjskim i basenem portowym.

Najbardziej wysunięty na północ jest zespół historycznego uzdrowiska z charakterystyczną dla kurortu zabudową hotelową, pałacem ekspozycyjno-kongresowym, wielkim kasynem i licznymi miejscami przygotowanymi do wypoczynku. Punkty widokowe znaczone glorietaami i tradycyjnymi zdrojowymi kioskami, poprzez wygodne schody, obszerne windy i rozległe tarasy zwrócone w kierunku morza, prowadzą na szeroką i długą, ponad dwukilometrową piaszczystą plażę.

Z kolei najbardziej wysuniętą w kierunku morza strefą jest półwysep La Magdalena z pałacem królewskim – obecnie obiektem muzealnym i rezydencją studencką – klubem tenisowym, urządzonymi terenami wypoczynkowo-spacerowymi oraz plażą od strony południowej (playa de Bikini) i północnej (playa de Camello). W naturalnym środowisku Morza Kantabryjskiego i skał wydzielono tu niewielkie fokarium. Również okoliczne małe wyspy są miejscem ekskluzywnych plaż i ekstremalnych sportów (Isla La Torre i Isla Horadada). Park przyciąga ciszą, spokojem, dalekimi widokami i bogactwem przyrody, która dominuje

nad istniejącymi tu obiektami architektury. Wymienione obszary miejscowości zachowały swoją historyczną tożsamość i służą znaczącej liczbie użytkowników ceniących etos uzdrowiska.

W centrum śródmieścia, nad Zatoką Santander, znajduje się najciekawsza zabudowa, będąca wizytówką i symbolem tej części miasta. Łączy uporządkowaną zabudowę XX wieku i najważniejsze obiekty historyczne – w tym katedrę, budynki publiczne i place miasta – z nowoczesnym myśleniem o przestrzeni zhumanizowanej: wygodnej, dostępnej i pięknej. Ten kierunek myślenia o przestrzeni reprezentują najnowsze realizacje. Najbardziej znaczącą ikoną miejsca jest Centrum Botín. Ten obiekt i zintegrowane z nim otoczenie dominują w panoramie Avenida Calvo Sotelo, Paseo de Pereda, przechodzącej w Avenida de La Reina Victoria oraz w kolejnych jej odcinkach w historyczno-zdrowej strefie uzdrowiska.

Układ terenu wznoszącego się ku północy pozwolił na tworzenie kolejnych stref widokowych w sylwecie miasta od strony zatoki, natomiast „bezszwowa” zabudowa, towarzysząca reprezentacyjnym ulicom, stała się eleganckim tłem i scenerią dla najważniejszych obiektów publicznych, do których należą do nich takie obiekty jak biblioteki, muzea, budynki komercyjne (*mercado*), ośrodki kultury i sztuki oraz, zbudowane bezpośrednio przy zatoce, kluby morskie, planetarium, pałac festiwalu, muzeum morskie i Centrum Fundacji Botín.

Dostępność wszystkich wymienionych obiektów zapewniają trasy kolejowe, łączące Santander z Oviedo, stolicą sąsiedniej prowincji, a także regionalne lotnisko, drogi autostradowe oraz wewnętrzne połączenia drogowe. Do ułatwiających ruch w miejscowości należy ostatnio wybudowany tunel łączący dworzec kolejowy, śródmieście i trasy prowincji. Całą strefę nadbrzeża, plaże, obiekty i parki, łączą trasy piesze i rowerowe o różnym stopniu trudności, dostępne dla wszystkich użytkowników.

Architektura nowych obiektów przy trasach spacerowych jest atrakcyjna. Przyciąga uwagę rozwiązaniami funkcjonalnymi i estetyką, koncepcją otoczenia i indywidualnym kształtem całości. Na szczególną uwagę zasługują symbole architektury i kultury XXI wieku: Kantabryjski Pałac Festiwalowy zaprojektowany przez architekta Francisco Javier Sáenz de Oiza (1991) oraz omówione w dalszej części artykułu Centrum Botín autorstwa Renzo Piano. Całość otaczają przestrzenie wypoczynkowo-rozrywkowe, parki i ogrody.

Centrum Botín

Obiekt został zbudowany przy promenadzie południowej nad Zatoką Santander w parku Jardines de Pereda w roku 2017, w bezpośrednim sąsiedztwie starego miasta i jego najważniejszych gmachów publicznych. Stanowi centrum kultury i sztuki Fundacji M. Botín. Budynek zaprojektował Renzo Piano, autor najzna-

mniejszych obiektów publicznych związanych z kulturą w minionym stuleciu, wyznaczających nową epokę w myśleniu o architekturze trzecim tysiąclecia⁴.

Centrum Botín ma prostą i czytelną zasadę funkcjonalno-kompozycyjną: dwie części audytoryjne obiektu, wyniesione nad poziom promenady, łączy strefa pionowej komunikacji. Dedykowana kulturze część wschodnia posiada audytorium dla trzystu osób, cztery aule, przestrzenie biurowe i lekko wyniesione ponad obiekt azoteum. Miejsce widokowe i solarium są dyskretnie oddzielone i zaznaczone w kubaturze tej części obiektu, miękko wtapiając się w kontur sylwety budynku. Druga część – zachodnia, jest dedykowana sztuce; dysponując podzieloną na dwie części powierzchnią ekspozycyjną liczącą 2500 m², stanowi otwarcie-zamkniętą przestrzeń z zaakcentowanym wejściem, mieszczącą restaurację, bar, księgarnię, a także sprzedaż pamiątek, lecz tych wyłącznie związanych z obiektem, przygotowanych profesjonalnie, promujących miejsce i obiekt, tłumaczących koncepcję projektanta i ideę projektu.

Obszar komunikacji w obiekcie to schody, windy, podesty, platformy, tarasy i mola wysunięte nad wody Zatoki Santander i w kierunku historycznego centrum miasta, tworzące „żywą”, rozwiniętą konstrukcję, kontrastującą z jednorodnymi, o zamkniętej formie częściami audytoryjnymi. Mocną konstrukcją stalową wynoszą ponad trasy spacerowo-promenadowe smukłe, białe, 7-metrowe kolumny. Porcelanowe bryły audytoriów zdają się wznosić ponad promenady. Całość tworzy białe zjawisko, dominujące nad wciśniętym w głąb łądu basenem Zatoki Santander. Może kojarzyć się z mitycznym ptakiem z legend Asturii i Kantabrii lub współczesną rzeźbiarską syntezą zrywającego się do lotu kormorana, mewy czy gołębia. Może również interpretować rysunki i latające modele mistrza da Vinci. Zastosowane przez Renzo Piano w nowatorskim połączeniu materiały budowlane, konstrukcje stalowe i pokrycia ceramiczne z ułożonych w raster białych płytek w ilości 270 000 sztuk oraz tafli szkła w elewacjach od strony zatoki i historycznego centrum, dało wyjątkowo interesujący rezultat. Swoista ziarnistość fasady nadaje miękkość w formie bryle charakteru, który jest odwołaniem do otoczenia. Te koliste ceramiczne płytki multiplikują błyski światła słonecznego niczym powierzchnia wody w zatoce, odbijając też promienie już odbite w akwenu. Zatem dzieło ludzkie i natura rezonują w podobny sposób, co harmonizuje ich współistnienie. Warto zwrócić uwagę, że odniesienie do zatoki, a dokładniej – jej kolorytu, jest też widoczne w wyszukanej barwie posadzki⁵.

Dzieło Renzo Piano uważane jest za najpiękniejszy współczesny akcent miejscowości. Ściągają do niego użytkownicy w różnym wieku, o różnych zainteresowaniach i kondycji fizycznej. Położenie obiektu w parku przy głównej

⁴ Twórca takich obiektów jak Centre Pompidou w Paryżu (1977), Fondation Beyeler w Bazylei (1997), Art Institute w Chicago (2009), Isabella Stewart Gardner Museum w Bostonie (2012) czy Whitney Museum of American Art w Nowym Jorku (2015).

⁵ Wierzchnią warstwę powierzchni spacerowych i placów wykonano z mieszanki błękitnego betonu, miedzi i siarczynu żelaza. Poprzez uzyskany odcień błękitu posadzki, znajdującej się pomiędzy terenami zieleni a wodami zatoki, łatwiej o wrażenie, że obie przestrzenie się przenikają.

przywodnej promenadzie, przez ciekawe ukształtowanie najbliższego otoczenia, przemyślane funkcje budynku i jego dostępność, zapewniło atrakcyjność tej realizacji. Zaprojektowano tu również niewielki amfiteatr z wirtualną, zewnętrzną czytelnią na wtopionym w obiekt audytorium sztuki ekranem i zrewitalizowano czterohektarowe ogrody, również z wydzielonymi, ale otwartymi strefami użytkowania. Znajduje się tu strefa roślin tropikalnych (aż 288 gatunków), strefa dla dzieci i nowa strefa spacerowa. Ogród wraz z nowymi terenami zieleni zwiększyły łącznie swoją powierzchnię trzykrotnie, do ponad 20 000 m². Integralną częścią nowej przestrzeni jest instalacja *Desde lo subterráneo*, autorstwa hiszpańskiej artystki Cristiny Iglesias. Składa się z czterech elementów nazwanych „studnią” (*pozo*) i jednego „zbiornika” (*estanque*), a pojawia się w kilku wersjach wokół obiektu, współtworząc jego przestrzenną oprawę⁶. Pamiętano o miejscach do siedzenia, jednak zdecydowano się na dość tradycyjne ławki. Nie zabrakło również szczypty kiczu: kiosk uzdrowski sprzed lat i karuzela dla dzieci – mają też swoich zwolenników wśród najmłodszych użytkowników i ich opiekunów, podobnie jak reprezentujący jeszcze inną stylistykę kiosk z zadaszeniem – tzw. rondo.

Pomijając te dyskusyjne szczegóły w urządzeniu przestrzeni, można stwierdzić, że nowe centrum kultury i sztuki w hiszpańskim Santander jest obiektem wyróżniającym się w strefie nadbrzeżnej i pięknym, dominującym w panoramie uzdrowiska akcentem. Dobrze wpisuje się w otoczenie o charakterze wypoczynkowo-spacerowym i organizuje przestrzennie całość miejsca publicznego. Uzupełniane przez małą architekturę: rzeźby, skwery, oświetlenie, wspomniane studnie, stanowi intrygującą wizytówką trzeciego tysiąclecia.

San Sebastián

Początki miasta nie są znane. Było ono, jako miasto graniczne pomiędzy Kastylią a Francją, kilkanaście razy niszczone przez wojny, pożary i napady piratów. W pierwszej połowie XIX wieku kompletnie przebudowane, San Sebastián zostało letnią siedzibą dworu królewskiego i jednym z najmodniejszych uzdrowisk Europy.

Granitowe wzgórza Monte Igeldo od zachodu i Monte Urgull po stronie wschodniej zamykają zatokę w kształcie muszli – stąd jej nazwa: La Concha – obrzeżoną piaszczystą plażą. Miasto początkowo rozbudowało się na przylądku u stóp Monte Urgull. Jego pozostałością jest nieregularna szachownica wąskich uliczek zabudowanych domami z brunatnej cegły w drewnianych konstrukcjach. Ruchliwa, gwarna starówka od zachodu przylega do starego portu rybackiego.

⁶ Poszczególne „studnie” wykonano z szarego kamienia, który geometryczną formą, o różnej wysokości, otacza tytułowe podziemia rozumiane jako wnętrze ziemi i oddane za pomocą chropowatych elementów odlanych z żelaza i ułożonych w warstwach; pomiędzy nimi przeciska się woda. „Zbiornik”, powtarzając geometrię pozostałych części instalacji, jest wycięty z płaszczyzny placu w miejscu dostępu do obiektu za pomocą schodów oraz wypełniony wodą, przez którą prześwituje pofałdowana materia z żelaza. Dzięki temu komunikacyjny element bryły budynku w oryginalny sposób integruje się z otoczeniem i podkreśla ideę artystki w odniesieniu do znaczenia instalacji, która symbolizuje morze i ląd z niego uformowany.

Są tu interesujące zabytki: barokowy kościół Santa María, gotycki San Vicente i dawny klasztor San Telmo oraz muzea: sztuki (San Telmo) i morskie (Museo Naval). Monte Urgull otacza bulwar na falochronie kilkunastometrowej wysokości. Na szczycie wyniesienia znajduje się Castillo de la Mota z XVI wieku, na murach statua Chrystusa oświetlana w nocy, jest widoczna kilkanaście mil od brzegu. Od południa stare miasto zamyka szeroka aleja biegnąca śladem murów obronnych. Za nią znajduje się XIX-wieczne śródmieście z parkiem Alderdi-Eder nad Zatoką La Concha. Ośrodkiem dzielnicy jest secesyjny gmach Rady Prowincji, a od strony wschodniej, nad rzeką Urumea, również secesyjne gmachy Teatru Victoria Eugenia i hotelu María Cristina, które goszczą bywalców międzynarodowego festiwalu filmowego. Bliżej zatoki zbudowano secesyjny ratusz (dawnej kasyno) i, nieco dalej na południe, strzelistą neogotycką katedrę Buen Pastor. Ta część miejscowości pomiędzy plażą i rzeką ma spokojny, uporządkowany charakter tradycyjnego, bogatego uzdrowiska, z wieloma hotelami i częścią mieszkaniową.

Większość obiektów, związanych tradycyjnie z funkcją balneologiczną, kulturą i sportem, znajduje się przy promenadzie wzdłuż plaży i w śródmieściu. Wyjątkowo uporządkowany, szachownicowy układ ulic o znacznie ograniczonym ruchu samochodów pozwala na spokojne przemieszczanie się i ułatwia orientację. Znajdujemy tu obiekty talassoterapii – Centro Thallaso-sport La Perla, kasyno, teatry, kluby tenisowe, wiele mówiące o ich roli w miejscowości uzdrowskiej. Intensywnie zabudowany teren w strefie zachodniej i wschodniej uzdrowiska, z bezpośrednim dostępem do plaży, skłonił władze miejscowości do przywrócenia miastu terenów zaniedbanych. Są to obszary związane z trasą kolejową, dworcem śródmiejskim i nowym dworcem autobusowym, znajdujące się nad rzeką Urumea, przy moście Mª Cristina. Tu zbudowano przejście podziemne łączące oba dworce i śródmieście lewobrzeżne z rewitalizowaną dzielnicą wschodnią o przemysłowym charakterze. Po drugiej, wschodniej stronie rzeki Urumea znaczącym obiektem jest fabryka tytoniu, którą w 2015 roku poddano rewitalizacji. Obiekt fabryki, jako Tabakalera, został przekształcony w Międzynarodowe Centrum Kultury Współczesnej (Centro Internacional de Cultura Contemporánea), dostosowane do różnych aktywności miejsce warsztatów artystycznych, galerię sztuki nowoczesnej, centrum muzyki, a obecnie w części także luksusowy hotel. Funkcje te, w zrewitalizowanym obiekcie zaprojektowane wokół przestrzeni atrium, obejmują kilka kondygnacji i taras widokowy na najwyższym piętrze, stanowiąc ciekawy przykład rewitalizacji fabryki. Warto dodać, że zaprojektowane przejście poziome łączy przestrzeń różnych środków komunikacji i obiekt rewitalizowany. Dworzec autobusowy dostępny z tego przejścia na powierzchni terenu oznaczono wystającymi z ziemi ciężkimi płaszczyznami pokrytego rdzą żelaza. Ta monumentalna forma, widoczna z oddalenia, jest nie tylko znakiem informacyjnym, ale również zapisem tradycji związanej z wydobywaniem rud żelaza w tej części Hiszpanii, co uczyniło żelazo i jego związki powszechnie spotykanym i różnie przetwarzanym materiałem rzeźbiarskim.

Zespół nowych obiektów zlokalizowano przy Avenida de Zurriola – jest to Pałac Kongresów i Audytorium Kursaal (Palacio de Congresos y Auditorio Kursaal) autorstwa Rafaela Moneo⁷. Dostępny od strony nadmorskiej promenady i zatoki, położony przy plaży Zurriola, tandem budynków o różnych kubaturach ma wyważone, zgeometryzowane i lekko pochylone bryły, w detalach nawiązujące do drewnianego budownictwa regionalnego okolic San Sebastián. Kształt obiektu odnosi się do wyglądu „skał wyrzuconych na brzeg”⁸. Elewacje z przepuszczających światło bloków szkła prasowanego są w czasie dnia wyraziste w formie i matowe – pochłaniając padające promienie słoneczne, w nocy natomiast, oświetlone od wewnątrz, wyróżniają się z otoczenia. Forma budynków jest ekspresyjna dzięki rytmowi linii horyzontalnych eksponowanemu na fasadach. Linie są proste, jednorodne, podkreślają kształt bryły. Z braku zbędnych detali budynki robią wrażenie oszczędnych, minimalistycznych. Patrząc z bliska, jedynie baza – wykonana z drewna i cementu – poprzez nawiązanie do budownictwa tradycyjnego, jest nieco inna. Teren przed obiektem ma prosty i surowy charakter, podkreśla horyzontalne linie plaży, oceanu, miejsc do odpoczynku. Układ obiektu celowo zaburza istniejący plan szachownicowy tej części miasta, aby wpisać się w linię plaży i zatoki. Utworzone wnętrza pozwalają na kontemplację i zadumę, podkreśla gwałtowny ruch fal tej części oceanu i równocześnie chroni przed ich agresją. Urządzony teren pozwala na kontemplację i zadumę, wyjątkowo też podkreśla niebezpieczne zachowanie fal. Piękne rozwiązanie całości i nowe spojrzenie na kreowanie miejsc publicznych w uzdrowisku.

We wszystkich miejscach znaczących znajdują się rzeźbiarskie symbole – cecha charakterystyczna uzdrowisk. Warto przywołać te, które, podobnie jak Kursaal, mimo awangardowej formy, ściśle odnoszą się do miejsca. Na straży wejścia do zatoki La Concha, od strony wschodniej, zlokalizowano rzeźbę Jorge Oteiza *Construcción Vacía* (*Pusta konstrukcja*, 1957) złożonej z trzech nieregularnych elementów pionowych i dwóch poziomych, połączonych ze sobą tak, aby skadrować pustą przestrzeń w środku. Od zachodniej strony wejścia do zatoki znajduje się słynny *Peine del viento* (*Grzebień wiatru*, 1977) Eduarda Chillidy – ogromne żelazne „uchwyty” zakotwione na skałach. Przez swoją monumentalność i materiał obie instalacje zwracają uwagę na historię Kraju Basków – moment odkrycia złóż żelaza i epokę przemysłu⁹. Chillida współpracował z architektem – Luisem

⁷ W 2001 roku Rafael Moneo otrzymał za to dzieło, budowane w latach 1995–1999, nagrodę Miesa Van der Rohe. W tym miejscu znajdował się wcześniej obiekt Wielkiego Kasyna (Gran Kursaal), autorstwa kantabryjskiego architekta Eloya Martíneza dell Valle, symbol pozycji San Sebastián w okresie Belle Epoque, oddany do użytku w 1921 roku, trzy lata później zamknięty z powodu wprowadzenia w Hiszpanii zakazu uprawiania hazardu; <https://www.kursaal.eus/eskursaal/edificio/historia> (dostęp: 12.02.2018).

⁸ „Dos rocas varadas” (tłum. autorek); <https://www.kursaal.eus/eskursaal/edificio> (dostęp: 12.02.2018).

⁹ Rzeźba *Construcción Vacía* została zakupiona przez miasto w 2001 roku, a rok później umieszczona u wejścia do zatoki. Jorge Oteiza (1908–2003) był jednym z najśłynniejszych artystów baskijskich, żyjącym w tej samej epoce co Eduardo Chillida (1924–2002). Pamięć o Chillidzie, urodzonym i przez całe życie związanym z San Sebastián, pielęgnuje Fundacja Chillidy, rezydująca w muzeum znajdującym się ok. 7 km od

Peña Ganchequi, który zaprojektował założenie związane z rzeźbą. Poszczególne jej części zostały zamontowane na skałach, do których pieszy zbliża się przechodząc przez serię platform i uskoków, zaopatrzonych w szczeliny, przez które podczas silnych uderzeń fal przeciska się wzburzona woda, podkreślając urodę miejsca. Miejsca, gdzie w zamierzeniu artysty ma odbyć się dialog pomiędzy morzem, wiatrem, żelazem i skałami, sprawiając, że wiatr – już uczesany – wtargnie do miasta.

Podsumowanie i wnioski

Nową epokę w rozwoju i kształtowaniu przestrzeni uzdrowisk bez wątplenia wyznacza współczesna architektura i jej nowe funkcje związane z aranżacją najbliższego otoczenia. Należą do nich, oprócz tradycyjnych, balneologicznych funkcji związanych z leczeniem i dbałością o kondycje fizyczną i psychiczną, promowanie kultury i działalności artystycznej.

Śmiałe pomysły projektantów, zrozumienie i przychylność władz miejscowości i dystryktu dla realizacji, akceptacja miejscowej i czasowej społeczności, świadczą o ogólnej potrzebie tworzenia przestrzeni zhumanizowanej, dostępnej dla wszystkich użytkowników, jednocześnie charakterystycznej dla miejsc i pięknej.

Ważnym zagadnieniem jest kontynuowanie tradycji miejsca, zachowanie jego walorów historycznych w układzie urbanistycznym, architekturze i detalach obiektu oraz otoczenia. Nowe obiekty o odmiennej estetyce i różnych źródłach inspiracji, umiejętnie wpisane w już istniejącą zabudowę i przestrzenie wypoczynkowo-spacerowe, wzbogacają odbiór wizualny całości.

Znajomość warunków geograficzno-fizycznych miejsca pozwala z istniejących zróżnicowanych elementów pozornego nieładu stworzyć dobrze odbieraną całość. Szczególną rolę w takich kompozycjach odgrywa woda i jej spokój, czasami niebezpieczeństwo wzburzonych fal i aura miejsca tworzona przez światło słoneczne, zamglenie, półmrok, tajemniczość wieczoru, niepokój nocy. Warunki pogody: deszcz, czasami śnieg (rzadko spotykany w warunkach omawianej miejscowości, więc bardzo atrakcyjny) oraz wiatr – jego muśnięcia i wichury, są również bardzo inspirujące w kreowaniu miejsca. Umiejętne ich odczytanie i wykorzystanie, podobnie jak całej gamy innych komponentów, w każdej epoce rozwoju miejscowości było i jest warunkiem sukcesu zagospodarowania i architektury uzdrowisk. Wybrane obiekty w Santander i w San Sebastián, prezentowane w niniejszym tekście, wyraźnie wskazują, jak ważną, kreującą rolę mają wybitne dzieła architektury i ich dialog z epoką, zastaną przestrzenią i tradycją miejsca.

centrum miasta, w posiadłości wybranej i urządzonej przez artystę. Muzeum jest przykładem wybitnie krajo-
brazowego podejście do regionalizmu sztuki rzeźbiarskiej i tożsamości miejsca pięknego.

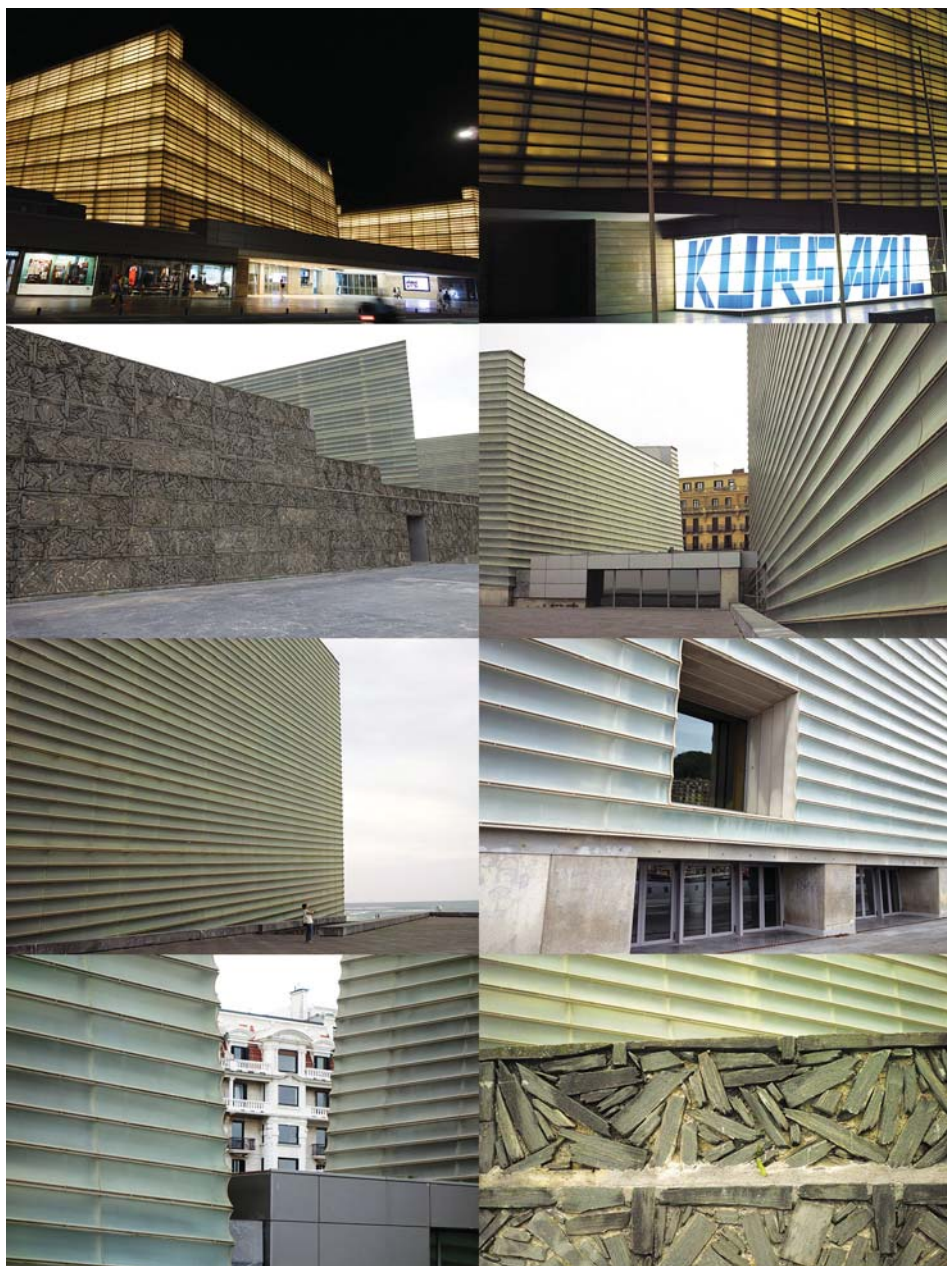
Il. 1. Santander, Centrum Botín proj. Renzo Piano. Fot. E. Kaczmarska.

Il. 2. Santander, Centrum Botín proj. Renzo Piano; fragmenty bryły, detale architektury i marketing. Fot. E. Kaczmarska.

Il. 3. San Sebastián, Pałac Kongresowy i Audytorium Kursaal, proj. Rafael Moneo. Fot. E. Kaczmarska, M. Kaczmarska.

Il. 4. San Sebastián, Pałac Kongresowy i Audytorium Kursaal, proj. Rafael Moneo; fragmenty elewacji i detal.
Fot. E. Kaczmarska, M. Kaczmarska.